

Inclusief ruim
180 praktijkvoorbeelden!

Kunst en Wetenschap van het *Lesgeven*

Een evidence-based denkkader voor goed, opbrengstgericht onderwijs

Tien vragen (en antwoorden) om uw lessen sterker te maken

Robert J. Marzano

bazalt

De Kunst en Wetenschap van het Lesgeven

Een evidence-based denkkader voor goed, opbrengstgericht onderwijs

Tien vragen (en antwoorden) om uw lessen sterker te maken

ROBERT J. MARZANO

Colofon

Auteur:	Robert J. Marzano
Inhoudelijke redactie:	Frank Coert (OnderwijsAdvies), Volkert Zaal en Joost Maarschalkerweerd (HCO), Annemarie Boin en Kim de Jong (Fontys Fydes), Dook Kopmels en Anne-Marie Dogger-Stigter (Bazalt)
Tekstbijdragen:	Anne-Marie Dogger-Stigter
Eindredactie:	Anne-Marie Dogger-Stigter
Vertaling:	Amstelveens Vertaalburo, Amstelveen
Projectleiding:	Projectbureau Bloom (Angelique van der Pluijm)
Vormgeving en opmaak:	MHM Graphics (Marieke Mol)
Bureauredactie:	Charlotte Swinkels
Drukwerk:	Printsupport4U, Meppel

Oorspronkelijke titel: The Art & Science of Teaching: A Comprehensive Framework for Effective Instruction. Oorspronkelijke uitgever: ASCD, Alexandria, USA.

Copyright © 2007 by the Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage and retrieval system, without permission from ASCD. ASCD is not responsible for the quality of the translation.

ISBN: 978-94-6118-199-2

Bazalt
2e druk 2014

© Bazalt Educatieve Uitgaven 2011

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd of doorgegeven in welke vorm dan ook zonder schriftelijke toestemming van Bazalt. Voor het bestellen van meer exemplaren of informatie over workshops, trainingen en implementatieondersteuning aansluitend bij deze uitgave, kunt u terecht bij een van onderstaande organisaties.

Bazalt
Postbus 21778
3001 AT Rotterdam
T: (088) 5570570
E: info@bazalt.nl
I: www.bazalt.nl

HCO
Postbus 53509
2505 AM Den Haag
T: (070) 4482828
E: info@hco.nl
I: www.hco.nl

RPCZ
Postbus 351
4380 AJ Vlissingen
T: (0118) 480 800
E: info@rpcz.nl
I: www.rpcz.nl

Fontys Fydes
Postbus 4155
5004 JD Tilburg
T: (08850) 73888
E: fydesinfo@fontys.nl
I: www.fontys.nl

OnderwijsAdvies
Van Beeckstraat 62
2722 BC Zoetermeer
T: (079) 3295600
E: info@onderwijsadvies.nl
I: www.onderwijsadvies.nl

INHOUD

Voorwoord	6
Leeswijzer	8
Inleiding	12
1. Hoe stel ik leerdoelen vast en communiceer ik deze, houd ik vorderingen van leerlingen bij en vier ik successen?	18
Trefwoorden	20
De Praktijk...	21
In de klas	22
Onderzoek & Theorie	24
Actiestappen	30
Samenvatting	45
Verder Lezen	45
2. Hoe laat ik leerlingen goed omgaan met nieuwe kennis?	46
Trefwoorden	48
De Praktijk...	50
In de klas	52
Onderzoek & Theorie	54
Actiestappen	64
Samenvatting	85
Verder Lezen	85
3. Hoe laat ik leerlingen oefenen en hun begrip van nieuwe kennis verdiepen?	86
Trefwoorden	88
De Praktijk...	89
In de klas	90
Onderzoek & Theorie	92
Actiestappen	104
Samenvatting	118
Verder Lezen	118
4. Hoe laat ik leerlingen hypothesen opstellen over nieuwe kennis en deze toetsen?	120
Trefwoorden	122
De Praktijk...	123
In de klas	124
Onderzoek & Theorie	126
Actiestappen	130
Samenvatting	143
Verder Lezen	143
5. Hoe krijg ik betrokken leerlingen?	144
Trefwoorden	146
De Praktijk...	147
In de klas	148
Onderzoek & Theorie	150
Actiestappen	154
Samenvatting	169
Verder Lezen	169

6. Hoe stel ik regels & routines op en handhaaf ik deze?	170
Trefwoorden	172
De Praktijk...	173
In de klas	174
Onderzoek & Theorie	176
Actiestappen	180
Samenvatting	196
Verder Lezen	196
7. Hoe herken en erken ik de naleving en het gebrek aan naleving van regels & routines?	198
Trefwoorden	200
De Praktijk...	201
In de klas	202
Onderzoek & Theorie	204
Actiestappen	208
Samenvatting	223
Verder Lezen	223
8. Hoe bouw en onderhoud ik een goede relatie met leerlingen?	224
Trefwoorden	226
De Praktijk...	228
In de klas	230
Onderzoek & Theorie	232
Actiestappen	236
Samenvatting	246
Verder Lezen	246
9. Hoe communiceer ik hoge verwachtingen voor alle leerlingen?	248
Trefwoorden	250
De Praktijk...	251
In de klas	252
Onderzoek & Theorie	254
Actiestappen	258
Samenvatting	266
Verder Lezen	266
10. Hoe ontwikkel ik goede lessen binnen een samenhangend geheel?	268
Trefwoorden	270
De Praktijk...	271
In de klas	272
Onderzoek & Theorie	274
Actiestappen	276
Verder Lezen	291
Overzicht actiestappen	292
Literatuurlijst	294

10

HOE ONTWIKKEL IK GOEDE LESSEN BINNEN EEN SAMENHANGEND GEHEEL?

In dit tijdperk van standaardisering hebben veel scholen en schoolbesturen duidelijke richtlijnen opgesteld voor wat leerstof, lessen en niveaus betreft. Toch staat het leraren nog altijd vrij te bepalen hoe en wanneer ze deze leerstof in hun lessen willen verwerken. Zelfs als een school specifiek aangeeft wat voor lessen gegeven moeten worden, kunt u daar altijd op uw eigen manier structuur aan geven.

Er is geen 'beste manier' om een les te ontwerpen. In dit hoofdstuk behandelen we verschillende manieren waarop u een leereenheid en de bijbehorende lessen kunt structureren. Deze ontwerp vraag is in zekere zin een metavraag, waarin de vorige negen vragen zijn verwerkt.

ACTIESTAPPEN

Actiestap 1. Bepaal de focus van een leereenheid

Iedere leereenheid die een leraar ontwerpt, is een op zichzelf staand geheel. En iedere leraar heeft een eigen stijl voor het ontwerp hiervan. Een belangrijk onderscheid voor een leereenheid is de focus die u legt. Dit is waarschijnlijk de eerste beslissing die u moet nemen voor het ontwerp van uw leereenheid, omdat het invloed heeft op veel andere aspecten van de leereenheid. Er zijn ten minste drie fundamentele gebieden voor de focus binnen een leereenheid:

1. kennis
2. belangrijke kwesties
3. onderzoek of studie door leerlingen

1.1 Kennis als focus

De traditionele manier waarop een leereenheid wordt gepland, richt zich op specifieke onderdelen van informatie en vaardigheden. In dit tijdperk van standaardisering van het onderwijs is dat een logische aanpak. Het Ministerie van Onderwijs heeft kerndoelen opgesteld met concrete verwachtingen van wat op scholen onderricht moet worden, op welk niveau en binnen welk vak. Deze vormen de basis voor het curriculumontwerp op schoolniveau. Logischerwijs dienen deze standaarden tevens de basis te vormen van de planning op groepsniveau.

Marzano & Kendall (2007) geven een voorbeeld van een leraar die een leereenheid voorbereidt over Anne Frank, met als hoofdthema de Jodenvervolgung. Zoals we in hoofdstuk 1 hebben gezien (ontwerpvrage 1) communiceert de leraar deze leerdoelen aan de leerlingen, houdt hun vorderingen bij en viert de successen gerelateerd aan deze doelen. Hieronder volgen enkele mogelijke leerdoelen voor deze lessen:

- Doel 1: De leerlingen krijgen inzicht in de belangrijkste gebeurtenissen die geleid hebben tot de Jodenvervolgung in de twintigste eeuw, vanaf het moment dat Hitler aan de macht komt in 1933 in Duitsland tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog in 1945.
- Doel 2: De leerlingen krijgen inzicht in de belangrijkste gebeurtenissen van de Jodenvervolgung tijdens de oorlogsjaren in Nederland.
- Doel 3: De leerlingen begrijpen wat het effect van de Jodenvervolgung is geweest op het leven van de Nederlanders in de oorlog en daarna, in het bijzonder op het leven van Anne Frank en haar familie.

Alle activiteiten in deze leereenheid richten zich op het helpen van de leerlingen bij het leren van de leerstof die in deze drie doelen is opgenomen. Essentiële leerstofbelevingen (zie hoofdstuk 2, ontwerpvrage 2) zorgen voor informatie over deze drie doelen. De leraar maakt een planning voor opdrachten die ontworpen zijn om de kennis van de leerlingen over deze drie doelen te verdiepen (zie hoofdstuk 3, ontwerpvrage 3), door de leerlingen bijvoorbeeld analogieën te laten creëren op basis van de informatie, hen vergelijkingen te laten maken, enzovoort. De leraar kan de leerlingen tevens opdrachten geven om hypothesen op te stellen en te toetsen (zie hoofdstuk 4, ontwerpvrage 4) zoals de volgende:

‘We hebben het aangrijpende verhaal gelezen en gezien van een familie die tijdens de Tweede Wereldoorlog is ondergedoken en wordt verraden. Hoe is het mogelijk dat dit is gebeurd?’

Voordat je informatie over deze kwestie gaat verzamelen, wil ik je vragen zelf na te denken over ideeën en feiten die misschien hebben meegespeeld. Schrijf voordat je begint met het zoeken naar antwoorden een korte stukje met jouw ideeën hierover. Als je de informatie over het onderwerp hebt gevonden, vergelijk je de feiten met je aanvankelijke veronderstellingen.'

Hoewel deze opdracht van de leerlingen vereist verder te gaan dan de informatie die de drie leerdoelen bevatten, is de eerste insteek binnen een focus op kennis dat leerlingen details toevoegen aan de kennis die centraal staat en hun begrip en inzichten aanscherpen over deze kennis.

Het leerdoel dat meester Johan voor deze les heeft opgesteld, is dat leerlingen een algemene strategie aanleren om de betekenis van woorden te achterhalen tijdens het lezen. Tijdens de eerste les presenteert hij een eenduidige aanpak voor deze strategie. Deze essentiële leerstofbelevingen worden direct gevolgd door een aantal oefeningen waarbij de leerlingen deze strategie oefenen en bijstellen. Ten slotte laat meester Johan de leerlingen een probleemoplossende taak uitvoeren waarbij een aantal aspecten van de strategie minder eenvoudig gebruikt kunnen worden vanwege de structuur van de tekst. Nadat deze taak af is, reflecteren de leerlingen op hoe ze de strategie kunnen aanpassen om hem ook op andere teksten toe te passen.

PRAKTIJKVOORBEELD

Het leerdoel voor deze module is dat leerlingen de verschillende kenmerken van het impressionisme begrijpen. De eerste lessen geeft mevrouw Den Adel de leerlingen informatie over de bepalende kenmerken van het impressionisme. In de volgende lessen laat ze de leerlingen impressionistische schilderijen vergelijken met andere kunststijlen die aan de orde zijn geweest in de lessen. Aan het einde van de module gaan de leerlingen zelf aan de slag door verschillende impressionistische schildertechnieken uit te proberen. Deze opdracht geeft ze, zodat leerlingen hun begrip over het impressionisme verder verdiepen.

PRAKTIJKVOORBEELD

1.2 Belangrijke kwesties als focus

Als de module vooral gericht is op belangrijke kwesties, is kennis over Jodenvervolging nog steeds van belang om te weten. De leraar kan bijvoorbeeld dezelfde drie leerdoelen als hierboven hanteren. Zij voegt echter een vierde leerdoel toe, zoals bijvoorbeeld het volgende:

- Doel 4: De leerlingen zijn in staat te bepalen welke waarden mensen hebben om een ander volk of groepering beperkingen op te leggen.

Dit extra doel wordt het middelpunt van de instructie. Om deze focus bij de leerlingen te bereiken, ontwerpt de leraar een hypothese opdracht waarbij de leerlingen een hypothese opstellen en toetsen, zoals deze:

'De beslissing om tot Jodenvervolging over te gaan, is er één waar lang niet iedereen achter stond. Eén van de opdrachten voor deze module is dat je gaat begrijpen wat deze mensen bezielde en welke gebeurtenissen uiteindelijk tot deze vervolging hebben geleid, maar ook welke waarden en overtuigingen de mensen aanhingen die deze beslissing hebben genomen. Bovendien krijg je de opdracht uit te zoeken of diezelfde waarden en overtuigingen vandaag de dag nog ergens terug te vinden zijn. Als je tot de conclusie komt dat deze waarden en overtuigingen ook nu nog gelden, moet je kunnen toelichten hoe deze waarden en overtuigingen van invloed zijn op onze maatschappij. Als je tot de conclusie komt dat deze waarden en overtuigingen vandaag de dag niet meer gelden, moet je kunnen uitleggen in welke opzichten de huidige waarden verschillen van die van toen. Voordat je op zoek gaat naar informatie over deze kwestie, wil ik dat je probeert om je een beeld te vormen van de overtuigingen en waarden die tot de Jodenvervolging hebben geleid.'

Voor deze opdracht zullen de leerlingen ongetwijfeld de informatie gebruiken die ze op basis van de leerdoelen 1, 2 en 3 hebben aangeleerd, maar de drijvende kracht van de module is gericht op een belangrijke kwestie of kernvraag. In dit geval is het een vraag over waarden – in tegenstelling tot feitenkennis – die tot het besluit leiden een ander volk of groepering beperkingen op te leggen en de mate waarin deze waarden vandaag de dag nog steeds gelden. Wiggins en McTighe (1998) noemen een dergelijke vraag een *essentiële vraag* en baseren het gebruik ervan op John Dewey's (1916) kijk op het onderwijs als de ultieme pijler van een democratische maatschappij.

Het thema van een module heeft grote gevolgen voor de volgorde van de activiteiten. Met de focus op kennis geeft u de opdracht om hypothesen op te stellen en te toetsen meestal halverwege of aan het einde van een leereenheid. Namelijk op het moment dat de leerlingen voldoende tijd hebben gehad de basiskennis en vaardigheden eigen te maken. Met de focus op een belangrijke kwestie kunt u de opdracht met hypothesen direct aan het begin van de module plaatsen. De opdracht die we zojuist besproken hebben bijvoorbeeld, over de waarden die geleid hebben tot het vervolgen van Joden, kan in de eerste week plaatsvinden als leidraad voor alles wat verder in de leereenheid aan de orde komt.

PRAKTIJKVOORBEELD

Gymleraar Yvo begint zijn lessenserie door de leerlingen uit groep 7 en 8 de volgende vraag te stellen: “Ben jij in vorm of niet?”. Leerlingen vinden dat ze om deze vraag te kunnen beantwoorden, eerst moeten weten wat het betekent als je in vorm bent gekoppeld aan hun leeftijd. Yvo geeft de leerlingen informatie via essentiële leestofbelevingen tijdens de lessen (ontwerpvraag 2) en door kennis verdiepende lessen (ontwerpvraag 3). Hierna gebruiken de leerlingen deze informatie om de startvraag over henzelf in een verslag te beantwoorden.

PRAKTIJKVOORBEELD

Mevrouw Duyvenstein begint haar module met de volgende vraag en bijbehorende taken: “Heeft het internet de productiviteit van de kantoorwerker bevorderd of belemmerd? Als jij een kantoor zou moeten ontwerpen, wat voor voorzieningen zou je dan gebruiken voor internetgebruik? Onderbouw je besluit met goede argumenten.”.

Deze besluitvormingsopdracht vormt de basis voor de hele module. Als leerlingen beginnen aan de opdracht, realiseren zij zich dat ze meer informatie nodig hebben over het huidige gebruik van technologie. Mevrouw Duyvenstein is hen van dienst doordat zij een aantal essentiële leestofbelevingen meegeeft tijdens de lessen (ontwerpvraag 2), gevolgd door kennis verdiepende activiteiten (ontwerpvraag 3). Alhoewel de leerlingen deze nieuwe informatie op prijs stellen, richt de focus voor de inspanning van de leerlingen zich op de kwestie die de eerste dag gepresenteerd is.

1.3 Onderzoek als focus

Een leereenheid gericht op onderzoeken studie door leerlingen, begint min of meer zoals een leereenheid gericht op kennis. Namelijk het bepalen van de leerdoelen en het ontwerpen van de activiteiten die zorgen dat de leerlingen de essentiële kennis en vaardigheden opdoen om deze doelen te bereiken. Als de leerlingen echter voortgang beginnen te boeken met betrekking tot deze doelen, krijgen ze de opdracht zelf als het ware een essentiële vraag te stellen.

Om de keuze van het onderwerp gemakkelijker te maken, kunt u bijvoorbeeld de volgende vragen voorleggen:

- Is er een belangrijke hypothese die je wilt toetsen op basis van de stof die we bestudeerd hebben?
- Is er een belangrijk probleem dat je zou willen onderzoeken op basis van de stof die we bestudeerd hebben?

- Is er een belangrijk besluit dat je zou willen onderzoeken op basis van de stof die we bestudeerd hebben?
- Is er op basis van de stof die we bestudeerd hebben
 - een belangrijk concept dat je zou willen onderzoeken;
 - een gebeurtenis uit het verleden die je zou willen onderzoeken;
 - een hypothetische, toekomstige gebeurtenis die je zou willen onderzoeken?

Ligt de focus op onderzoek en studie door de leerlingen, dan is het één van uw belangrijkste taken leerlingen te helpen bij het formuleren van een opdracht die hen in staat stelt een domein te verkennen dat hen persoonlijk aanspreekt.

Nadat mevrouw Karida informatie gegeven heeft over kernenergie, nodigt ze de leerlingen uit om individueel of in tweetallen op nader onderzoek te gaan. Sommige leerlingen willen meer weten over de ontwikkeling van de atoombom. Andere willen onderzoek doen naar de ramp in Tjernobyl. En weer andere leerlingen willen weten welke veiligheidsmaatregelen in Nederland gelden voor kerncentrales. Weer anderen willen weten of er nieuwe ontwikkelingen zijn op het gebied van kernenergie en wat alternatieven zijn. Mevrouw Karida deelt de leerlingen in groepjes op basis van hun interesses en stelt vragen om de leerlingen te laten komen tot een hypothese die ze willen gaan toetsen tijdens deze lesmodule.

PRAKTIJKVOORBEELD

Meneer Rundervoort begint de module over de gitaar met het aanleren van een aantal basisakkoorden en posities voor de handen. Op het moment dat de leerlingen deze basis onder de knie hebben, vraagt hij iedere leerling aan te geven wat hij wil leren of ontdekken over de gitaar. Sommige leerlingen willen meer leren over een bepaalde artiest. Andere willen meer leren over bepaalde liedjes. En sommige leerlingen willen meer akkoorden leren. Meneer Rundervoort helpt iedere leerling bij het omvormen van hun voornemen in een aantal specifieke taken waaronder het opstellen en toetsen van hypothesen.

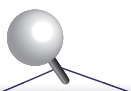

PRAKTIJKVOORBEELD

Actiestap 2. Plan de routine-onderdelen van elke les

Hoewel de algehele leereenheid de macrostructuur van het onderwijs verschaft, vormen de afzonderlijke lessen het contactpunt met de leerlingen. Bovendien zijn de afzonderlijke lessen het aspect van de planning dat het meest zichtbaar is, in de zin dat een schooldag meestal is georganiseerd in perioden. En lessen vinden plaats binnen deze perioden. Een effectieve les heeft een definieerbare structuur.

Het model Doordacht Lesgeven is bedoeld om leraren te helpen kennis over optimale leeromstandigheden te integreren in de dagelijkse praktijk. Het is geen formule voor het lesgeven, die precies zo stap voor stap uitgevoerd dient te worden. Doordacht Lesgeven geeft een aantal kernideeën die u kunt gebruiken, aangepast aan uw stijl, vakgebied en werkomstandigheden. Het zijn niet zomaar ideeën, elk onderdeel heeft een aangetoond positief resultaat op de leerprestaties van de leerlingen. Lesgeven is iets dat groeit en leeft en zich ontwikkelt op de persoonlijke manier van elke leraar. Steeds weer aangepast aan de betreffende leerstof en de leerlingen waar u mee te maken heeft. 'Doordacht lesgeven' is ontwikkeld door Dook Kopmels op basis van Mindful Teaching van Clif St.Germain (Learning Places, Corwin Press, 2006), Wat Werkt In De Klas van Robert Marzano e.a. (Bazalt 2008) en het lesmodel van Madeline Cheek Hunter (Enhancing Teaching, MacMillan, 1994). In Figuur 10.1 staan de aandachtspunten voor elke fase beschreven. De fasering kan soms binnen één les gebruikt worden. Maar meestal is het beter deze te gebruiken voor een 'unit': een serie lessen over hetzelfde onderwerp. Iedere volgende les moet dan beginnen met een herhalingsactiviteit, bijvoorbeeld met een daarvoor geschikte werkvorm

	Onderdelen	
Fase 1 Een goed begin	· Motivatie	Presenteer het nut of een motivatie voor wat nu aan de orde komt, organiseer verkennende gesprekken en helder eventuele misvattingen over het onderwerp op.
	· Doel duidelijkheid	Leg uit wat de bedoeling is van wat we nu gaan doen en geef een overzicht van hoe we met het nieuwe onderwerp aan de gang gaan.
	· Vooruitblik	Bied een 'wegenkaart' voor wat we gaan leren met behulp van visuele weergaven.
	· Voorkennis	Sluit aan op aanwezige niveaus van begrip en kennis van leerlingen over dit of vergelijkbare onderwerpen.
	· Kern	Bepaal wat de belangrijkste begrippen zijn in het nieuwe onderwerp en maak duidelijk welke stof er geleerd moet worden.
Fase 2 Interactieve instructie	· Geordend geheel	Zorg voor interactie, leg verbanden tussen de belangrijkste aspecten van het onderwerp en richt de aandacht van de leerlingen systematisch op overeenkomsten en verschillen.
	· Check	Peil het begrip door middel van vragen en feedback.
	· Conclusies	Laat de leerlingen mogelijkheden om later iets met het geleerde te doen inventariseren en categoriseren.
Fase 3 De leerling aan zet: toepassen	· Duidelijkheid	Demonstreer het juiste gebruik en het juist toepassen van het geleerde.
	· Begeleid oefenen	Begeleid het oefenen van de leerlingen en maak gebruik van de ideeën waar ze mee komen.
	· Zelfstandig oefenen	Zorg hierbij voor leerzame feedback en erkenning, betrek de leerlingen actief bij het uitproberen en zorg er voor dat succeservaringen mogelijk zijn.
	· Op hoger niveau verwerken	Laat leerlingen 'producten' maken waarin ze laten zien dat ze de stof beheersen en help ze daarbij.
Fase 4 Integratie	· Inhoudelijke afronding	Stimuleer leerlingen inzichtelijk te denken en schrijven over de stof, zorg voor meervoudige uitingen en weergaven van de geleerde stof en genereer nieuwe vragen en toepassingen voor de opgedane kennis.
	· Persoonlijke afronding	Laat de leerlingen reflecteren op hun leerproces en vraag hen of ze anders zijn gaan denken nu ze nieuwe dingen hebben geleerd.

FIGUUR 10.1 | Model 'Doordacht Lesgeven'

uit coöperatief leren. Typisch voor een doordacht leerproces is dat in fase 3 conclusies worden getrokken door de leerkracht die leiden tot nieuwe *input* leveren en deze vervolgens weer tot nieuwe activiteiten voor de *lerende leerling*.

Het lesontwerp zoals weergegeven in Figuur 10.1 is niet voor elke situatie even toepasselijk. Het is vooral geschikt voor lessen die zich richten op het aanleren van procedurele kennis, zoals leren hoe een bepaald type som opgelost kan worden. Ter illustratie nemen we de beschrijving van begeleid oefenen. In de figuur staat 'Begeleid het oefenen van de leerlingen en maak gebruik van de ideeën waar ze mee komen.' Hoewel zowel kennis als vaardigheden niet expliciet genoemd worden in deze omschrijving, is het na de discussie in hoofdstuk 3 duidelijk dat oefenen meer geschikt is voor procedurele kennis dan voor declaratieve kennis. Bovendien is het lesontwerp zoals weergegeven in Figuur 10.1 minder geschikt voor lessen waarbij leerlingen hypothesen genereren en toetsen, waarbij de leerlingen zelfstandig aan de slag gaan om informatie te vergaren voor hun projecten of in kleine groepjes samenwerken.

Een dergelijk lesontwerp zou noodzakelijkerwijs rekening houden met de enorme variantie in de aard en functie van een les van dag tot dag. Derhalve kunnen we veilig stellen dat geen enkel lesontwerp voor alle lessen en in alle situaties voldoet. Toch kunnen we ons wel een idee vormen van een flexibel lesontwerp voor een les waarin drie onderdelen zijn opgenomen:

1. onderdelen die meest waarschijnlijk deel uitmaken van iedere les;
2. onderdelen die zich richten op de inhoud;
3. onderdelen die betrekking hebben op activiteiten die ter plekke ondernomen moeten worden.

Deze actiestap handelt over het eerste aspect van een flexibel lesontwerp – een planning maken voor onderdelen die over het algemeen deel uitmaken van elke les.

Twee ontwerp vragen die we in eerdere hoofdstukken hebben behandeld, gaan over gedragingen die gewoonlijk deel uitmaken van iedere les:

1. **Ontwerpvraag 1:**
Hoe stel ik leerdoelen vast en communiceer ik deze, houd ik vorderingen van leerlingen bij en vier ik successen?
2. **Ontwerpvraag 6:**
Hoe stel ik regels & routines op en handhaaf ik deze?

Sommige aspecten van regels & routines (ontwerpvraag 6) worden gezien als administratieve noodzaak vóór of na de schooldag of de les: het betreft het opnemen van absenties, geld ophalen voor het schoolreisje, materialen uitdelen, het huiswerk inleveren en doornemen wat die dag gaat gebeuren. Aan het eind van de dag of de les zijn er weer andere routineklussen die met regels & routines te maken hebben, zoals de materialen opbergen, het werk van de leerlingen innemen en een vooruitblik geven op de volgende dag.

Behalve deze administratieve taken die met regels & routines te maken hebben, moet u ook systematisch en misschien zelfs dagelijks aspecten van de leerdoelen behandelen (ontwerpvraag 1), zoals bijvoorbeeld een overzicht en/of herhaling geven van de doelen. Het is niet nodig alle leerdoelen dagelijks opnieuw onder de aandacht te brengen, maar het kan wel helpen die doelen naar voren te brengen die tijdens de betreffende les behandeld worden. Bovendien moet u regelmatig de vorderingen van de leerlingen controleren en de successen vieren. U zou systematisch een overzicht kunnen geven van hoe de groep het als geheel doet met betrekking tot de leerdoelen van de leereenheid. Leerlingen kunnen ook individueel hun vorderingen inzake hun leerdoelen nagaan.

Samenvattend, bij het plannen van een les dient u rekening te houden met de volgende routinekwesties:

- **Regels & routines**
Welke procedure en routines zijn van toepassing? Worden de leerlingen herinnerd aan bepaalde regels & routines of moeten nieuwe regels & routines worden vastgelegd?
- **Leerdoelen communiceren**
Worden de leerlingen herinnerd aan bepaalde leerdoelen of moeten nieuwe leerdoelen worden vastgelegd?
- **Vorderingen inzake leerdoelen bijhouden**
Krijgen de leerlingen feedback (een overhoring, quiz, toets of informele beoordeling) over hun vorderingen met betrekking tot één van de leerdoelen? Krijgen leerlingen de opdracht hun vorderingen met betrekking tot één of meerdere leerdoelen te noteren of te bespreken?
- **Successen inzake leerdoelen vieren**
Krijgen de leerlingen erkenning of waardering voor hun vorderingen met betrekking tot de leerdoelen?

PRAKTIJKVOORBEELD

Juf Eline bereidt haar les voor Het Ontdek kasteel voor. Ze bedenkt welk gedrag en activiteiten ze verwacht dat ze op routine basis kan verrichten. Als ze bedenkt welke activiteiten de kinderen gaan ondernemen, bedenkt ze zich dat het al even geleden is, dat ze de regels & routines over het werken met Het Ontdek Kasteel onder de aandacht heeft gebracht. Vooral de regels rondom zelfstandig werken zal ze deze week nog eens even goed met de leerlingen doornemen.

PRAKTIJKVOORBEELD

Als meneer Ata de routine activiteiten doorneemt die in zijn lessen economie gelden, ontdekt hij dat er een beetje de klad in gekomen is. Vooral het volgen van de vorderingen van leerlingen, daar heeft hij de laatste lessen weinig aandacht aanbesteed. Hij is vergeten aan de leerlingen te vragen om hun vorderingenreflectie in te vullen. Hij neemt zich voor morgen direct deze reflectie weer in te voeren.

Actiestap 3. Plan de inhoud specifieke lesonderdelen

Het tweede onderdeel van een flexibel lesontwerp betreft de onderdelen die betrekking hebben op de leerstof. Alle lessen hebben op de een of andere manier betrekking op leerstof. Drie ontwerp vragen bevatten inhoud specifieke componenten:

1. **Ontwerpvraag 2:**
Hoe laat ik leerlingen goed omgaan met nieuwe kennis?
2. **Ontwerpvraag 3:**
Hoe laat ik leerlingen oefenen en hun begrip van nieuwe kennis verdiepen?
3. **Ontwerpvraag 4:**
Hoe laat ik leerlingen hypothesen opstellen over nieuwe kennis en deze toetsen?

Deze vragen vertegenwoordigen drie uitgesproken inhoud gerichte lesonderdelen. Het kan zijn dat er tijdens een les slechts sprake is van één inhoud specifiek onderdeel. Als een les 50 minuten of minder duurt, zal dat vaak het geval zijn. Het kan echter ook voorkomen dat in één en dezelfde les meerdere inhoud gerichte onderdelen aan de orde komen. Dat zal eerder gebeuren als lessen langer duren, bijvoorbeeld op scholen die de dag in blokken hebben ingedeeld. Dan begint een les bijvoorbeeld met een essentiële leerstofbeleving, waarin nieuwe informatie wordt behandeld. Na dit onderdeel volgt een onderdeel waarin leerlingen een vergelijkende opdracht uitvoeren over de leerstof die de dag daarvoor in een essentiële leerstofbeleving is behandeld. Het doel van dat onderdeel is het verdiepen van het inzicht en de kennis van de leerlingen. Vervolgens kan opnieuw een essentiële leerstofbeleving worden behandeld, gevolgd door een onderdeel waarin de leerlingen werken aan een opdracht om hypothesen op te stellen en te toetsen.

Bij het plannen van een les moet u bepalen of leerlingen:

1. een essentiële leerstofbeleving opdoen;
2. activiteiten uitvoeren om hun kennis te oefenen of te verdiepen;
3. opdrachten uitvoeren om hypothesen op te stellen en te toetsen of eerdere opdrachten van deze strekking voltooien.

Elk inhoud gericht onderdeel brengt belangrijke vragen met zich mee.

3.1 Lesonderdelen gericht op essentiële leerstofbelevingen (ontwerp vraag 2)

De actiestappen in hoofdstuk 2 bij ontwerp vraag 2 handelen over de vraag hoe u leerlingen tijdens een essentiële leerstofbeleving kunt helpen met nieuwe kennis om te gaan. Die actiestappen zeggen echter niets over de aard en de structuur van de essentiële leerstofbeleving. Bij het ontwerp van een essentiële leerstofbeleving moet u aandacht besteden aan het medium dat u gaat gebruiken om de nieuwe informatie naar voren te brengen. Uiteraard zijn er een aantal verschillende manieren en media om dat te doen, waaronder:

- voorlezen en/of vertellen
- materialen die leerlingen lezen
- demonstraties
- video, dvd of filmopnames via internet
- excursies

We kunnen hierbij wel stellen dat de meeste leraren vooral voor de eerste twee zullen kiezen, voorlezen en vertellen en de leerlingen een stuk tekst laten lezen. Hoewel er niets mis is met deze vorm van onderwijs, kunnen we eveneens zonder meer stellen dat het goed zou zijn als leraren wat meer variatie zouden aanbrengen in hun manier van lesgeven.

Een andere afweging met betrekking tot essentiële leerstofbelevingen is de structuur van de leerstof. De meeste schoolboeken brengen informatie op een verklarende manier naar voren. Zoals we echter hebben vastgesteld in het onderdeel Onderzoek & Theorie van hoofdstuk 2 (ontwerp vraag 2), zullen de leerlingen een *verhaal* beter onthouden. Dat betekent dat u op zoek moet gaan naar verhalen om de verklarende inhoud te ondersteunen. Internet is hierbij een handige bron. Op Wikipedia bijvoorbeeld zijn allerlei fascinerende anekdotes en verhalen te vinden om leerstof te ondersteunen.

Tijdens een essentiële leerstofbeleving speelt de leraar een actieve rol. U geeft een vooruitblik op de leerstof, zorgt dat leerlingen de stof zo goed mogelijk verwerken door de informatie mondjesmaat toe te dienen, stelt vragen om leerlingen aan het denken te zetten over de leerstof, betreft leerlingen in activiteiten die van hen vereisen de leerstof samen te vatten en te reproduceren en om deze nogmaals te bekijken en hierop te reflecteren. Daarom is het zinvol als u zich de volgende vragen stelt, inzake lesonderdelen met betrekking tot essentiële leerstofbelevingen:

- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak gebruik te maken van diverse media om essentiële leerstofbelevingen over te brengen?
- Kan ik de essentiële leerstofbeleving bevorderen met behulp van anekdotes en verhalen?
- Welke technieken kan ik toepassen om te garanderen dat de leerlingen de nieuwe informatie actief verwerken en wat is mijn rol tijdens deze activiteiten?
- In welke groepsopstelling(en) gaan we werken?

PRAKTIJKVOORBEELD

Hoe zal ze het aanleren van een bovenhandse worp aan de orde stellen? Juf Kaela besluit dat ze eerst zelf een bovenhandse worp zal demonstreren. Hierna wil ze een filmfragment laten zien, waarin de worp is opgedeeld in detailopnames. Ze heeft de video opgedeeld in drie kleine fragmenten. Voordat ze haar demonstratie zal geven en de opname zal bekijken, vraagt ze de leerlingen hun voorkennis op te halen door te refereren aan eerdere momenten dat ze basketbal gespeeld hebben. Na het bekijken van het filmfragment, zal ze iedere leerling vragen een aantal tekeningen te maken die een goede bovenhandse worp weergeven.

PRAKTIJKVOORBEELD

Biologieleraar Van Henten is zijn les aan het voorbereiden waarin hij nieuwe informatie wil presenteren aan de leerlingen over de lange termijn effecten van slechte eetgewoontes bij pubers. Hij besluit dat hij het een en ander zal vertellen, maar hij zal ook een aantal filmfragmenten laten zien uit een recente documentaire. Ook zal hij een verhaal vertellen over zijn eigen slechte eetgewoonten toen hij zelf een tiener was. Als hij deze onderdelen eenmaal duidelijk heeft, bedenkt hij hoe hij de leerlingen een kapstok wil verschaffen over de stof, hoe hij de informatie in kleine stukjes zal opdelen, hoe hij leerlingen kan helpen deze stukjes informatie te verwerken en deze kennis kan verdiepen, samenvatten en non-verbaal kan representeren en tenslotte hoe hij met hen kan reflecteren op wat ze geleerd hebben.

3.2 Lesonderdelen gericht op oefenen en verhogen van inzicht in de leerstof (ontwerpvraag 3)

Als een lesonderdeel gericht is op het oefenen en het verdiepen van het begrip van de leerstof is het van belang te bepalen of de opdracht tijdens de les wordt uitgevoerd of (gedeeltelijk) als huiswerk wordt opgegeven. Denk eraan dat voor declaratieve kennis geldt dat het begrip van de leerlingen wordt verhoogd door taken als vergelijken, classificeren, het creëren van metaforen, het creëren van analogieën en het analyseren van fouten. U kunt deze opdrachten tijdens de les opstarten en de leerlingen vragen ze als huiswerk af te maken. Wat procedurele kennis betreft ligt huiswerk wat ingewikkelder. Zoals we gezien hebben in hoofdstuk 3 kan oefenen van procedurele kennis pas als huiswerk opgegeven worden, als de leerlingen het niveau hebben bereikt waarop ze de procedure zelfstandig kunnen uitvoeren.

Tijdens lesonderdelen waarin de kennis wordt verdiept en/of wordt geoefend, speelt de leraar ten minste twee rollen: model staan en toezicht houden. Het komt vaak voor dat u een opdracht voordoet of laat zien hoe het moet. Als u bijvoorbeeld opdraagt een metafoor te creëren, legt u de opdracht eerst uit en geeft dan enkele voorbeelden. Als het een oefenopdracht met betrekking tot procedurele kennis betreft, neemt u de procedure door, zodat de leerlingen de oefenopdracht kunnen uitvoeren. Nadat u het goed voorgedaan heeft, neemt u de rol van toezichthouder aan, waarbij u goed in de gaten houdt of de opdracht op de juiste wijze wordt uitgevoerd. En waar nodig biedt u hulp en ondersteuning.

Ten opzichte van lesonderdelen met betrekking tot het oefenen met en verdiepen van kennis is het zinvol voor u de volgende vragen te stellen en beantwoorden:

- Welke oefenactiviteiten ga ik gebruiken en wat is mijn rol tijdens deze activiteiten?
- Pas ik voldoende variatie toe in de oefenactiviteiten?

- Welke kennisverdiepende activiteiten gebruik ik en wat is mijn rol tijdens deze activiteiten?
- Pas ik voldoende variatie toe in de kennisverdiepende activiteiten?
- Welke rol speelt huiswerk in deze activiteiten?
- In welke groepsopstelling(en) gaan we werken?

Met het optellen van breuken hebben de leerlingen in de groep van meester Gallith nu wel enige ervaring. De volgende stap is dat hij de leerlingen helpt om deze vaardigheden te automatiseren. Hiervoor stelt hij een driedaags schema op. Na deze drie dagen, zal hij oefenactiviteiten blijven doen, maar dan zal er meer tijd tussen de oefenmomenten zitten.

PRAKTIJKVOORBEELD

Mevrouw Gerritsen heeft de leerlingen van haar dramaklas zojuist een aantal essentiële leerstofbelevingen aangereikt over de opbouw van een decor. Nu richt ze zich op het verdiepen van het begrip van deze strategieën. Ze wil de leerlingen aan de hand van een praktijkvoorbeeld laten ervaren hoe een decor wordt opgebouwd. Hierbij zal ze de leerlingen vragen welke onderdelen van het decor goed opgebouwd zijn en welke onderdelen niet goed opgebouwd zijn.

PRAKTIJKVOORBEELD

3.3 Lesonderdelen gericht op het opstellen en toetsen van hypothesen (ontwerpvrage 4)

Opdrachten om hypothesen op te stellen en te toetsen zullen per definitie over verschillende lessen verspreid zijn. Afhankelijk van de omvang en strekking van deze opdrachten, kunnen ze over de totale leerstofeenheid of module worden uitgestrekt. Voor wat de dagelijkse planning van de lessen betreft, is het van belang dat u afweegt hoeveel lestijd u wilt reserveren om leerlingen aan deze opdrachten te laten werken. Tijdens zo'n onderdeel moeten leerlingen bijvoorbeeld de vrijheid krijgen voor het vergaren van informatie naar de bibliotheek te gaan, Internet te raadplegen, feedback te vragen op bepaalde aspecten van hun opdracht en om ruwe schetsen te maken van verschillende onderdelen van hun project.

Tijdens deze onderdelen speelt u een geheel andere rol dan bij de andere twee inhoud gerichte lesonderdelen. Daarbij bevordert u het verwerken van informatie, doet u oefeningen voor of houdt u toezicht op de juiste uitvoering van een opdracht. Tijdens het opstellen en toetsen van hypothesen fungeert u als bron van informatie of vraagbaak voor de leerlingen. U blijft bijvoorbeeld achter uw bureau zitten en laat weten dat u beschikbaar bent voor het geval de leerlingen u nodig hebben. U kunt ook door de klas lopen en de leerlingen vragen hoe het gaat en waar nodig hulp en ondersteuning bieden.

Ten opzichte van lesonderdelen met betrekking tot het opstellen en toetsen van hypothesen is het zinvol voor u de volgende vragen te stellen:

- Hoe laat ik leerlingen bij de opdracht hypothesen opstellen en toetsen?
- Wat is mijn rol tijdens deze activiteiten?
- Welke rol speelt huiswerk bij deze activiteiten?
- In welke groepsopstelling(en) gaan we werken?

PRAKTIJKVOORBEELD

Meester René heeft met de kinderen in de klas gesproken over de verschillende manieren om het schoolplein schoon te houden. Vervolgens plant hij een activiteit waarbij de leerlingen een besluit moeten nemen over welke aanpak ze het best kunnen gebruiken om het schoolplein schoon te houden. Iedere leerling zal hiervoor een besluitvormingsmatrix invullen en zijn besluit verdedigen. Vervolgens maken ze een plan om hun aanpak verder uit te werken.

PRAKTIJKVOORBEELD

Leerlingen in de klas van mevrouw Oskamp hebben de oprichting en de geschiedenis van de Europese Unie bestudeerd. Mevrouw Oskamp wil de leerlingen een idee geven van hoe de structuur van de Europese Unie van invloed is op onze samenleving. Ze zal de leerlingen hiervoor betrekken bij een probleemoplossende opdracht waarin zij een herontwerp moeten maken voor de Europese Unie met de voorwaarde dat ze beslissingen op zo'n manier moeten maken dat ze de samenleving eerder verbeteren dan verslechteren.

Actiestap 4. Plan activiteiten die ter plekke moeten worden ondernomen

Het laatste type lesonderdeel betreft activiteiten en gedragingen die op elk moment tijdens de les nodig kunnen zijn. Vier van onze ontwerp vragen hebben betrekking op dit type activiteiten en gedragingen:

1. **Ontwerpvraag 5:**
Hoe krijg ik betrokken leerlingen?
2. **Ontwerpvraag 7:**
Hoe herken en erken ik de naleving en het gebrek aan naleving van regels & routines?
3. **Ontwerpvraag 8:**
Hoe bouw en onderhoud ik een goede relatie met leerlingen?
4. **Ontwerpvraag 9:**
Hoe communiceer ik hoge verwachtingen voor alle leerlingen?

4.1 Betrokkenheid (ontwerpvraag 5)

Eén van de belangrijkste punten van zorg van de leraar betreft het vasthouden van de aandacht en betrokkenheid van zijn leerlingen. Op ieder willekeurig moment moet u klaarstaan om één van de actiestappen uit te voeren zoals beschreven in hoofdstuk 5 (ontwerpvraag 5). Het is van belang dat u zich hier dagelijks op voorbereidt door te overwegen welke activiteiten, die gericht zijn op betrokkenheid, u ogenblikkelijk kan inzetten. Variatie is een belangrijk aspect in deze overwegingen. Als er de ene dag een spel is gespeeld, moet u voor de volgende dag een andere techniek beschikbaar hebben. Daarom is het in het zinnig als u zich dagelijks de volgende vragen stelt:

- Welke technieken kan ik vandaag inzetten om de aandacht van de leerlingen te behouden?
- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak om deze technieken te variëren?

Op het moment dat juf Annie de verschillende gedragingen en activiteiten bezielt waar zij ter plekke rekening mee zou moeten houden, bedenkt ze zich dat ze niet echt haar best gedaan heeft haar lessen levendig en energiek te maken. Ze bekijkt de lijst met mogelijkheden en bedenkt zich dat ze al lange tijd geen spel heeft gespeeld met de leerlingen. Ze start meteen met het inplannen van een aantal spelletjes voor de komende week. Ook begint ze na te denken op welke manier ze de leerlingen die problemen hebben met de nieuwe stof wat beter kan betrekken door gebruik te maken van hun interesses.

PRAKTIJKVOORBEELD

4.2 Consequenties voor regels & routines (ontwerpvraag 7)

Hoewel het ontwerp voor de regels & routines in het begin van het schooljaar of bij aanvang van de cursus of het semester gepland en uitgevoerd moet worden, is het opleggen van de consequenties voor het al dan niet naleven van de regels & routines een dagelijks terugkerende aangelegenheid. Het iedere dag waakzaam zijn, is vereist om te zorgen dat u de consequenties rechtvaardig en stelselmatig toepast. Als u al enige tijd geen positieve consequenties heeft toegepast, kan dat betekenen dat u goed gedrag negeert. Hetzelfde geldt voor negatieve consequenties. Als u één of meerdere consequenties al enige tijd niet heeft opgelegd, kan dat betekenen dat de leerlingen de regels & routines goed naleven, maar het kan ook zijn dat u de consequenties niet toepast.

Daarom is het zinvol als u zich dagelijks de volgende vragen stelt:

- Welke positieve consequenties ben ik bereid vandaag te implementeren?
- Welke negatieve consequenties ben ik bereid vandaag te implementeren?
- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak variatie in deze activiteiten aan te brengen?

Nu meneer Van Vliet er eens goed over nadenkt, heeft hij de afgelopen periode niemand van strafwerk voorzien. Is dat eigenlijk wel terecht? Of betrapt hij zich erop dat hij strafwerk moet nakijken en hij soms voor de gemakkelijke weg kiest, door nogmaals een waarschuwing te geven. Maar ja, wat zijn zijn waarschuwingen dan eigenlijk nog waard als er uiteindelijk geen consequentie volgt... Hij neemt zich voor toch eens scherp op te letten of het gemakzucht is of dat hij gewoon een brave klas heeft. Alhoewel bij een klas die zich goed aan de regels houdt, hoort natuurlijk ook actie van zijn kant.. Tsja, toch maar weer eens alert zijn op de navolging van de regels in de klas morgen!

PRAKTIJKVOORBEELD

4.3 Relatie (ontwerpvraag 8)

Het is een dagelijks punt van zorg voor de leraar om een goede verstandhouding met de leerlingen op te bouwen en/of te handhaven. Zoals we besproken hebben in hoofdstuk 8 (ontwerpvraag 8), gaat het daarbij om het communiceren van de juiste mate van begeleiding en leiding en de juiste mate van zorgzaamheid en medewerking. Voor wat de verstandhouding tussen leraar en leerlingen betreft, is het van belang er zorgvuldig op toe te zien dat er een balans is tussen deze twee enigszins tegenstrijdige facetten. Het kan zijn dat u de ene keer te veel nadruk legt op begeleiding en leiding, en de andere keer weer te veel op zorgzaamheid en medewerking. Ook is het van belang toe te zien op de gedragingen op een bepaalde dag. Variatie is ook hier van belang. Als u de ene dag een specifieke techniek heeft toegepast om een effectieve verstandhouding te kweken, moet u de volgende dag overwegen of u iets anders kunt verzinnen.

Daarom is het zinvol als u zich dagelijks de volgende vragen stelt:

- Zijn mijn acties in balans tussen het overbrengen van een gevoel van begeleiding en leiding en een gevoel van zorg en medewerking?

- Welke activiteiten moet ik gereed houden om een gevoel van begeleiding en leiding uit te dragen?
- Welke activiteiten moet ik gereed houden om een gevoel van zorgzaamheid en medewerking uit te dragen?
- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak om variatie in deze activiteiten aan te brengen?

PRAKTIJKVOORBEELD

Meneer Lee heeft het idee dat hij de laatste tijd de touwtjes wel erg strak in handen heeft. Op zich is hij er blij mee dat de regie volledig in zijn handen ligt. Toch knaagt er iets aan hem. Creëert hij hiermee voor zijn leerlingen op deze manier ook de beste leeromgeving? Als hij er eens goed over nadenkt, dan is er tijdens zijn lessen weinig ruimte voor een grapje of losse opmerkingen. Ook betrapt hij zich erop dat hij eigenlijk ook niet goed weet wat zijn leerlingen bezig houdt. En op welke manier hij dus eens een lossere sfeer in zijn klas kan creëren. Hij neemt zich voor eens scherper in de gaten te houden wat er nu eigenlijk speelt bij de leerlingen die hij lesgeeft. Zo hoopt hij aanknopingspunten te vinden om een betere balans te krijgen tussen controle en vrijer laten.

4.4 Verwachtingen (ontwerp vraag 9)

De meest voor de hand liggende afweging met betrekking tot het communiceren van hoge verwachtingen voor alle leerlingen is de vraag of leerlingen van wie de leraar lage verwachtingen heeft, op dezelfde manier worden benaderd en behandeld als leerlingen van wie de leraar hoge verwachtingen heeft. Daarom is het zinvol als u zich elke dag de volgende vraag stelt:

- Aan welke leerlingen moet ik extra aandacht besteden om hun deelname uit te lokken?

Daarnaast is het van belang technieken voor het behoud van een affectieve toon en de kwaliteit van de interacties niet uit het oog te verliezen. Daarom is het zinvol als u zich dagelijks de volgende vragen stelt:

- Welke technieken moet ik gereed houden om de juiste gevoelstonen te gebruiken voor leerlingen over/van wie ik lage verwachtingen koester?
- Welke technieken moet ik bij de hand houden om de kwaliteit van de interacties te bevorderen met leerlingen over/van wie ik lage verwachtingen koester?
- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak om variatie in deze activiteiten aan te brengen?

PRAKTIJKVOORBEELD

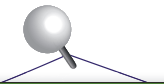
Terwijl juf Jerina de komende week in gedachten al even doorneemt, ontdekt ze dat ze eigenlijk niet goed weet of ze de afgelopen tijd wel naar alle leerlingen in haar groep 1 en 2 heeft laten weten dat zij hoge verwachtingen van hen allemaal heeft. Ze is bang dat ze in de val getrapt is, door dezelfde leerlingen steeds beurten te geven. Ze neemt zich voor de komende week eens scherp op te letten wie ze een beurt geeft en waar nodig bijstuurt, zodat alle leerlingen het idee hebben dat zij hoge verwachtingen van hen heeft.

Actiestap 5. Ontwikkel een flexibel schema voor dagelijkse activiteiten binnen een leerstofeenheid

Zoals al eerder aangegeven, er is niet één manier waarop u een leereenheid kunt vormgeven. Een bruikbare techniek is het opstellen van een schema van de belangrijkste activiteiten van een leereenheid, zoals is weergegeven in Figuur 10.2. Dit figuur geeft de hoofdlijnen aan voor een leereenheid van drie weken over Anne Frank. Deze leereenheid is kennelijk gericht op belangrijke kwesties/problemen, aangezien de leraar de leerlingen al op de woensdag van de eerste week de opdracht geeft hypothesen op te stellen en te toetsen. Vermoedelijk geeft de leraar deze opdracht in de context waarin hij de leerlingen uitnodigt

om de overtuigingen en waarden te onderzoeken die hebben geleid tot de beslissing om tot de Jodenvervolgung over te gaan. De leerlingen worden voor deze activiteit opgedeeld in groepjes: op de donderdag of vrijdag van de laatste week geeft elk groepje een korte presentatie. De leraar maakt een planning voor verschillende leerstofbelevingen: hij laat filmfragmenten zien, geeft mondelinge toelichting en laat leerlingen teksten en artikelen lezen. Hij sluit iedere week af met een beoordeling. Hij plant een aantal kennisverdiepende activiteiten, waaronder een activiteit om metaforen te creëren, een foutenanalyse te maken en een activiteit waarin de leerlingen de aantekeningen in hun aantekenschriften nalopen en herzien.

Tot slot is het van belang op te merken dat deze lesschets weinig details verschaft. De leraar heeft geen notities gemaakt over dagelijkse administratieve taken en gedragingen en ook niet over activiteiten en gedragingen die hij ter plekke moet toevoegen waar en wanneer dat nodig is. Het is niet meer dan een globaal schema van de leerstofeenheid ... een schets die een algeheel beeld geeft van de leerstofeenheid maar al naar gelang de omstandigheden kan worden aangepast.

Week	Maandag	Dinsdag	Woensdag	Donderdag	Vrijdag
1.	Film over Anne Frank als input en inleiding tot de module. De vier leerdoelen naar voren brengen.	Opdracht: metaforen genereren over Anne Frank om kennis te verdiepen.	De leerlingen krijgen de opdracht om hypothesen op te stellen en te toetsen. De leerlingen worden wederom opgedeeld in groepjes. De leerlingen verzamelen gegevens.	Een les over de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog.	Toets. De leerlingen worden opgedeeld in groepjes om gegevens te verzamelen voor het genereren en toetsen van hypothesen.
2.	De leerlingen lezen een artikel over de plannen voor het Derde Rijk en de gevolgen daarvan.	Opdracht: foutenanalyse met betrekking tot beslissingen die in de Tweede Wereldoorlog genomen zijn.	Classificatie opdracht om kennis te verdiepen.	De leerlingen lezen een artikel over de kopstukken uit de Tweede Wereldoorlog.	Toets. De leerlingen worden opgedeeld in groepjes om gegevens te verzamelen voor het genereren en toetsen van hypothesen.
3.	De leerlingen lezen artikelen over antisemitisme.	De leerlingen worden opgedeeld in groepjes om informatie te verzamelen voor het genereren en toetsen van hypothesen.	Om hun kennis te verdiepen lopen de leerlingen de notities in hun aantekenschriften na en passen deze waar nodig aan. De leerlingen bekijken een film over de nasleep de Tweede Wereldoorlog.	Toets. Groepsgewijze presentatie van de bevindingen.	Groepsgewijze presentatie van de bevindingen. Kennis toename en geleerde lessen vieren.

FIGUUR 10.2 | Voorbeeld van een schema voor een module over Anne Frank

PRAKTIJKVOORBEELD

Juf Martine heeft twee leerdoelen voor de komende periode. De ene richt zich op het leren schrijven van een betoog. De andere richt zich op het begrijpen van het concept betoog. Ze plant een aantal essentiële leerstofbelevingen en oefensessies voor het vaardigheden doel. Tijdens iedere oefensessie zal ze gebruik maken van formatieve evaluatie, zodat leerlingen hun vooruitgang kunnen zien met betrekking tot de vaardigheid. Voor het doel dat zich richt op het begrijpen van het concept betoog, organiseert Martine een aantal gestructureerde activiteiten waarbij de leerlingen verschillende soorten teksten met elkaar vergelijken. Halverwege de lessenserie beginnen de leerlingen aan een onderzoeksopdracht waarin zij de overeenkomsten tussen een betoog en een advertorial (reclameboodschap in een artikel) moeten uitleggen. Tijdens de lessen past ze waar nodig haar activiteiten aan.

PRAKTIJKVOORBEELD

Economiedocent Jeroen zal een aantal lessen besteden aan het concept van vraag en aanbod. Hij heeft drie leerdoelen: een voor het begrijpen van het concept aanbod, een andere over het begrijpen van het concept vraag en een derde die betrekking heeft op het begrijpen van de kwestie vraag en aanbod binnen de levering van olie. Hij begint de eerste les met een besluitvormingsopdracht dat de komende twee weken in beslag zal nemen. Essentiële leerstofbelevingen plant hij in voor de concepten vraag en aanbod, voorzien van een aantal vergelijkingsactiviteiten om de kennis van de leerlingen over deze twee concepten te verdiepen. Ondanks dat hij een aantal toets activiteiten gepland heeft, gebruikt hij de besluitvormingsopdracht als hoofdelement binnen zijn toetsing. Leerlingen zullen formatieve evaluatie over hun project ontvangen. Iedere keer dat Jeroen de projecten van de leerlingen tussentijds beoordeeld, zien leerlingen hun vooruitgang op de beoordelingsschalen die opgesteld zijn voor de verschillende leerdoelen.

Actiestap 6. Loop dagelijks de essentiële aspecten van goed onderwijs na

In dit boek hebben we tien algemene ontwerpkwesities behandeld. Na het lezen van dit boek is het een voor de hand liggende conclusie dat goed onderwijs een ingewikkelde zaak is, met allerlei componenten die op elkaar inhaken. Net zoals een gezagvoerder voor de start steevast een uitgebreide checklist raadpleegt om zich er aan te herinneren dat vliegen nu eenmaal een ingewikkelde zaak is, zo zou een leraar zichzelf dagelijks moeten herinneren aan de complexiteit van het lesgeven. De dagelijkse vragen in dit hoofdstuk kunt u gebruiken als checklist van goed onderwijs. Deze vragen zijn in een handig overzicht bij elkaar gezet in Figuur 10.3.

1. Lesonderdeel: routinehandelingen en gedragingen.

Regels en procedures:

- Welke procedures en routines zijn van toepassing?
- Worden leerlingen herinnerd aan bepaalde regels & routines of moeten er nieuwe regels & routines worden vastgelegd?

Leerdoelen communiceren:

- Worden leerlingen herinnerd aan bepaalde leerdoelen of moeten er nieuwe leerdoelen worden vastgelegd?

Vorderingen inzake leerdoelen bijhouden:

- Krijgen leerlingen feedback (een overhoring, toets of spontane beoordeling) over hun vorderingen met betrekking tot één van de leerdoelen?
- Krijgen leerlingen de opdracht hun vorderingen met betrekking tot één of meerdere leerdoelen te noteren of te bespreken?

Successen inzake leerdoelen vieren:

- Krijgen leerlingen erkenning of waardering voor hun vorderingen met betrekking tot de leerdoelen?

2. Lesonderdeel: Inhoud

Essentiële leerstofbelevingen:

- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak om gebruik te maken van diverse media om essentiële leerstofbelevingen over te brengen?
- Kan ik de essentiële leerstofbeleving bevorderen met behulp van anekdotes en verhalen?
- Welke technieken kan ik toepassen om te garanderen dat de leerlingen de nieuwe informatie actief verwerken en wat is mijn rol tijdens die activiteiten?
- Welke groepssamenstelling(en) pas ik tijdens deze activiteiten toe?

Oefenen en kennis verdiepen:

- Welke oefenactiviteiten ga ik gebruiken en wat is mijn rol tijdens deze activiteiten?
- Pas ik voldoende variatie toe in de oefenactiviteiten?
- Welke kennisverdiepende activiteiten gebruik ik en wat is mijn rol tijdens deze activiteiten?
- Pas ik voldoende variatie toe in de kennisverdiepende activiteiten?
- Welke rol speelt huiswerk in deze activiteiten?
- Welke groepssamenstelling(en) pas ik tijdens deze activiteiten toe?

Hypotheses genereren en toetsen:

- Hoe kan ik de leerlingen helpen bij de opdracht om hypothesen te genereren en te toetsen?
- Wat is mijn rol tijdens deze activiteiten?
- Welke rol speelt huiswerk bij deze activiteiten?
- Welke groepssamenstelling(en) pas ik tijdens deze activiteiten toe?

3. Lesonderdeel: Activiteiten die ter plekke moeten worden geïmproviseerd.

Betrokkenheid:

- Welke technieken kan ik vandaag inzetten om de aandacht van de leerlingen te behouden?
- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak om deze technieken te variëren?

Consequenties van regels en procedures:

- Welke positieve consequenties ben ik bereid vandaag te implementeren?
- Welke negatieve consequenties ben ik bereid vandaag te implementeren?
- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak om variatie in deze activiteiten aan te brengen?

Verstandhouding:

- Zijn mijn handelingen in balans en communiceer ik zowel een gevoel van begeleiding en leiding als een gevoel van zorgzaamheid en medewerking?
- Welke activiteiten moet ik bij de hand houden om een gevoel van begeleiding en leiding uit te dragen?
- Welke activiteiten moet ik bij de hand houden om een gevoel van zorgzaamheid en medewerking uit te dragen?
- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak om variatie in deze activiteiten aan te brengen?

Verwachtingen:

- Aan welke leerlingen moet ik extra aandacht besteden om hun participatie te garanderen?
- Welke technieken moet ik bij de hand houden om de juiste affectieve toon te gebruiken voor leerlingen van wie ik lage verwachtingen heb?
- Welke technieken moet ik bij de hand houden om de kwaliteit van de interacties te bevorderen met leerlingen van wie ik lage verwachtingen heb?
- Ben ik ontvankelijk voor de noodzaak om variatie in deze activiteiten aan te brengen?

FIGUUR 10.3 | Vragen om dagelijks bij stil te staan | © 2005 Marzano & Associates. Alle rechten voorbehouden.

Verder lezen

- Passie en Kracht in schoolontwikkeling

De uitgave bestellen?

Je kunt de uitgave [De kunst en wetenschap van het lesgeven bestellen](#) in de webwinkel van Bazalt.

Bestellen

Wil je meer previews ontvangen meld je dan aan voor de 2 wekelijkse e-mailing.
[aankopen](#)